

De mens in de geneeskunde

Wat is de mens? Dat is één van de door Immanuel Kant geformuleerde hoofdvragen van de filosofie. Het is de vraag die centraal staat in de wijsgerige antropologie. Wijsgerige antropologie is 'de leer van de mens', vermeldt het lemma 'antropologie' van het lexicon van de ethiek (Becker e.a., 2007). Dat oud TGE-hoofdredacteur Wim Dekkers ervoor koos 'de mens' centraal te stellen bij het symposium dat in juni 2013 plaatsvond ter gelegenheid van zijn afscheid van het Nijmeegse Radboudumc, was geen grote verrassing. Wie Wim Dekkers' werk

kent – zo merkt ook Hub Zwart in zijn bijdrage aan dit nummer op – weet dat 'de mens' er de rode draad van vormt. De vierde stelling bij zijn proefschrift uit 1985 lijkt Dekkers' medisch-filosofische drijfveer voor de bijna drie decennia die volgden kernachtig samen te vatten: "Voor zover de antropologische beweging uitgaat van een uitdrukkelijke bezinning op het mensbeeld dat aan wetenschapsbeoefening en patiëntenbehandeling ten grondslag ligt, vormt een analyse van haar wijsgerige vooronderstellingen een fundament bij uitstek voor het grondlagenonderzoek in de geneeskunde" (Dekkers, 1985). Dit themanummer presenteert de voordrachten die zijn gehouden op het genoemde symposium en biedt zodoende genoeg stof tot nadenken over de mens in de hedendaagse geneeskunde.

In de openingsbijdrage analyseert Hub Zwart recente wetenschappelijke ontwikkelingen rond het humane genoom en de voortplantingsgeneeskunde aan de hand van de speelfilm *Blueprint*. Het lijkt alsof de ontrafeling van het menselijke genoom leidt tot ongekende mogelijkheden om ons DNA te reproduceren. Het genoom wordt dan voorgesteld als een blauwdruk – een blueprint – waarmee we ons in-de-wereld-zijn kunstmatig kunnen continueren. Zwart neemt deze op de toekomst gerichte, voorspellende geneeskunde kritisch onder de loep. Maartje Schermer onderzoekt vervolgens het mensbeeld van de transformerende geneeskunde. Steeds vaker is medisch ingrijpen niet zozeer gericht op beter maken maar op *verbeteren*. Het gaat om vormen van esthetische chirurgie, maar ook om diverse toepassingen van hormonen of technologie. Volgens Schermer ligt er in de transformerende praktijken van medici een mensbeeld besloten dat zijn wortels in de Verlichting heeft. Ze laat zien dat het ethische debat rond mensverbetering gepolariseerd is tussen voorstanders die denken in termen van maakbaarheid en controle en tegenstanders die de 'self-made man' een mythe vinden en de gegeven-

heid van het leven benadrukken. Schermer pleit voor een balans: de mens is werk-in-uitvoering, maar we moeten niet doorschieten. Van een heel andere orde is het mensbeeld dat ten grondslag ligt aan de palliatieve zorg. Carlo Leget maakt duidelijk dat dit beeld van de mens eerst en vooral relationeel is. Palliatieve zorg gaat over patiënten met een levensbedreigende aandoening en hun familie. Bovendien is dat mensbeeld holistisch. Het gaat in de palliatieve zorg niet alleen over lichamelijke, maar ook over psychologische, sociale en spirituele problemen. Toch blijkt dit relationele en holistische mensbeeld in de praktijk niet zonder spanning, zo analyseert Leget. De fysieke dimensie heeft in palliatieve zorgpraktijken en wetenschap vaak de overhand, terwijl de spirituele dimensie ongreepbaar is en lastig vorm te geven lijkt. Wim Dekkers keert in zijn bijdrage terug naar zijn belangrijkste inspiratiebron: de antropologische beweging in de geneeskunde. De nadruk op autonomie en onafhankelijkheid in de hedendaagse geneeskunde is eenzijdig en laat een overspannen beheersideaal zien, stelt Dekkers. De antropologische beweging leert ons dat de mens een fundamenteel kwetsbaar en afhankelijk wezen is, betoogt hij. Henk ten Have juicht aandacht voor een dergelijk mensbeeld toe. Maar er ontbreekt ook een dimensie, stelt hij in zijn artikel. Er is namelijk nauwelijks oog voor de context waarin mensen hun handelen vormgeven. Mensen zijn ook *sociale* wezens, maar in de hedendaagse bioethiek is er weinig aandacht voor de sociale, economische en politieke omstandigheden. Ten Have pleit voor meer sociale ethiek gebaseerd op een breder mensbeeld.

We sluiten dit themanummer af met een column van Jos Kole ('patiënten zijn mensen, professionals niet minder') en een boekbespreking. Op de laatste pagina van dit TGE-nummer gedenken we ons oud-redactielid en redactieraadslid dr. Martien Pijnenburg. Tot ons grote verdriet overleed hij eind 2013. Carlo Leget schreef een In memoriam.

Gert Olthuis

Hoofdredactie.TGE@gmail.com

Literatuur

- Becker M, Van Stokkom B, Van Tongeren P, Wils JP. (red.). Lexicon van de ethiek. Assen: Van Gorcum, 2007.
- Dekkers WJM. Het bezielde lichaam. Het ontwerp van een antropologische fysiologie en geneeskunde volgens F.J.J. Buytendijk. Zeist: Kerckebosch, 1985.